

РОЛЬ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ

ROLE IN ENSURING PROSECUTORIAL SUPERVISION RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF INMATES

Омельчук Л.В.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Національного університету державної податкової служби України*

Шмиляк А.О.,

студентка юридичного факультету

Національного університету державної податкової служби України

У статті розкрито сутність прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів. Зокрема його роль у забезпеченні прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання. Обґрунтовано необхідність належного правового виконання покладених на орган прокуратури завдань щодо нагляду за виконанням судових рішень. Звернено увагу на необхідність належного забезпечення реалізації прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання як складову правозахисної діяльності прокуратури України.

Ключові слова: прокуратура, функції прокуратури, особи, які відбувають покарання, прокурорський нагляд, законність.

В статье раскрыта сущность деятельности прокуратуры при решении проблемных вопросов уголовного судопроизводства Украины, важнейшим среди которых можно считать обеспечение прав и законных интересов лиц, отбывающих наказание. Обоснована необходимость надлежащего правового выполнения задач, возложенных на орган прокуратуры, который в демократическом правовом государстве является правозащитным по своему характеру, должен защищать и восстанавливать права лиц в любой сфере, в которой он задействован. Таким образом, работа по обеспечению прав и законных интересов лиц, отбывающих наказание, является важной составляющей правозащитной деятельности прокуратуры Украины.

Ключевые слова: прокуратура, функции прокуратуры, лица, отбывающие наказание, прокурорский надзор, законность.

This article reveals the essence of the decision of the prosecutor's office activities critical issues of criminal justice in Ukraine, one of the priorities of which can be considered a problem of the rights and lawful interests of individuals who are serving. The necessity of proper legal tasks entrusted to the prosecutors' offices, human rights is, by its nature, in a democratic state must protect and restore the rights of a person in any area in which it is involved. Thus, work to ensure the rights and lawful interests of individuals who are serving an important part of advocacy Prosecutor's Office.

Key words: prosecutor's office, the functions of prosecution, the person serving a sentence, public prosecutor's supervision, legality.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Зазначені положення повною мірою поширюються і на осіб, які внаслідок певних життєвих обставин ізольовані від суспільства та відбувають покарання.

Провідна роль у захисті прав осіб, що відбувають покарання у спеціальних установах та які внаслідок ізолюваності, закритості від суспільства не завжди в змозі ефективно захищати свої права самостійно, відводиться органам прокуратури. В п. 4 ст. 121 Конституції України серед основних напрямів діяльності прокуратури виділяється нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях. Тим самим на конституційному рівні саме на систему органів прокуратури покладається обов'язок з забезпечення законності в установах виконання покарань [1].

Теоретична основа дослідження ґрунтується на працях і висновках вчених-представників кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, теорії прокурорської діяльності, а також інших галузей права. Серед нау-

ковців, що досліджували дане питання, слід виділити: С.С. Алексєєва, Г.І. Бровіна, В.В. Гаврилова, І.А. Давидової, П.М. Каркача, М.Й. Курочки, В.А. Львовичкіна, О.Р. Михайленка, В.Г. Павлова, В.М. Савицького, В.М. Трубникова, Ю.А. Чеботарьова, М.С. Шалумова, В.Б. Ястребова та ін. [6, с. 87-91].

Проте окремі питання щодо прокурорського нагляду у забезпеченні прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, потребують подальшого аналізу, зокрема у зв'язку із прийняттям кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Тому слід враховувати необхідність належного застосування правових засобів з метою вирішення завдань прокурорського нагляду, дослідивши зміни у нормативно-правових актах у сфері діяльності прокуратури з метою формування оптимальної моделі для вирішення питань, що стосуються забезпечення прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання.

На відміну від більшості контролюючих органів, прокурорський нагляд за додержанням і застосуванням законів поширюється не на окремі правові сфери, як у спеціалізованих органів контролю, а на

увесь комплекс проблем, пов'язаних з забезпечення правопорядку, що випливає з ч. 1 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» [5].

Наглядова функція прокуратури характеризується двома головними аспектами, а саме: перший – це координація прокуратурою роботи органів контролю та правоохоронних установ; другий – це взаємодія в процесі прокурорських перевірок зі спеціалістами контролюючих органів.

Концепція участі прокуратури у забезпеченні прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, відповідає найвищим міжнародним стандартам і потребам часу, однак на сьогодні законодавством України не прокладено того своєрідного правового містка, за яким би на прокурора покладалася обов'язок забезпечувати права зазначених осіб, не регламентовано напрямки, форми та способи, що, з одного боку, обмежує правомірні можливості захисту прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, а з іншого – стримує правозахисний потенціал прокуратури у сфері кримінального судочинства.

Аналогічні прогалини спостерігаються і на рівні теоретичної розробки цієї проблеми. На фоні зростаючого наукового інтересу до вивчення проблематики засуджених не лише у традиційній площині кримінального процесу, а також і у кримінальному, конституційному, міжнародному праві та кримінології, дослідники проблем організації та діяльності прокуратури України обходять своєю увагою питання щодо ролі прокурора у забезпеченні прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання [9, с. 312-313].

Постає необхідність комплексного теоретичного дослідження вказаних питань і розроблення на цьому підґрунті науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій з удосконалення правових та організаційних основ діяльності прокурора із забезпечення прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, в кримінальному судочинстві України [7, с. 10].

У зв'язку зі змінами, що відбулися у нашому суспільстві, у нормативно-правових актах, що стосуються діяльності прокуратури, обґрунтовується необхідність докорінного реформування головних її функцій. Вказується на те, що із розвитком ринкових відносин і підвищенням ролі судової влади у захисті прав підприємців і власників змінюється контрольна-наглядова функція прокуратури у сфері господарської діяльності. При цьому під контрольна-наглядовою функцією прокуратури слід розуміти нагляд за додержанням законів усіма органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами та громадянами [8, с. 79-80].

Продовжуючи і поглиблюючи реформування прокуратури, Конституція України розглядає прокуратуру як організаційно самостійну державно-правову інституцію, яка при виконанні своїх повноважень активно взаємодіє з усіма гілками державної влади, є важливим елементом у забезпеченні балансу між ними.

Однак прокурорський нагляд – це специфічна діяльність державних органів прокуратури, яка здійснюється від імені України та полягає в перевірці

точності додержання Конституції України і виконання законів, які діють на її території.

Змістом цієї діяльності є:

- виявлення фактів порушення Конституції та вимог законів;
- встановлення винних у правопорушеннях;
- використання заходів щодо усунення порушень закону і поновлення порушених прав;
- притягнення в установленому законом порядку до відповідальності осіб, які порушили закон [10, с. 49-52].

Прокурорський нагляд за додержанням законів в Україні є самостійною галуззю державної діяльності і полягає в тому, що згідно з Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та багатьма іншими нормативно-правовими актами, органами прокуратури України різносторонньо здійснюється одна із основних функцій держави – правоохоронна функція.

Слід розуміти, що прокуратура не здійснює нагляд за кожним громадянином. Прокуратура звертає увагу на громадянина тільки тоді, коли з'являється інформація про вчинення ним протиправних дій, зокрема кримінальних проваджень, передбачених Кримінальним Кодексом України (далі – КК України). Проте жодного контролю, спостереження за повсякденним додержанням та виконанням громадянами законів не існує. Отже, прокуратура не здійснює нагляд за громадянами, а лише реалізує кримінальне переслідування в кримінальному провадженні за умови вчинення ними суспільно-небезпечних діянь.

Варто зазначити, що згідно з Законом України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладається функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, в установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами в цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Відповідно до статті 22 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) така діяльність здійснюється Генеральним прокурором України і підлеглими йому прокурорами.

Таким чином, відповідно до статті 22 КВК України, яка визначає прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань для забезпечення законності в діяльності органів і установ виконання покарань та запобігання будь-яким можливим порушенням прав і законних інтересів як засуджених, так і персоналу, чинним законодавством передбачені такі інституції, як контроль та нагляд [4].

Зміст та форми контролю і нагляду за діяльністю органів і установ конкретизуються у відповідних нормативно-правових актах.

Нагляд за виконанням кримінальних покарань відповідно до ст. 121 Конституції України є компетенцією прокуратури як державного органу, полягає у діяльності прокурора по забезпеченню додержання законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [1].

Засуджені наділяються певними правами і обов'язками, виконання і реалізація яких утворюють той правовий режим відбування покарання, який становить основу для досягнення поставлених перед покаранням цілей, у першу чергу, виправлення засуджених. Ретельна регламентація прав і обов'язків засуджених являє собою важливий інструмент їх правового і морального виховання, прищеплення поваги до закону, прав і законних інтересів інших осіб.

Важливий вплив прокурорський нагляд здійснює на перебіг відбування довічного позбавлення волі. Довічне позбавлення волі як найтяжчий вид покарання з'явилося у вітчизняному законодавстві у 2001 році з прийняттям КК України, де цей вид покарання вперше було передбачено як самостійний вид покарання (ст. 64). Згідно з КК України довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особою особливо тяжких злочинів, застосовується лише у випадках, спеціально передбачених Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк [2].

Включення довічного позбавлення волі до системи кримінальних покарань відображає певні тен-

денції в розвитку кримінальної політики держави на сучасному етапі, у формуванні яких повинні враховуватися стан злочинності, її динаміка та структура, що характеризуються в останні роки інтенсивним зростанням кількості тяжких і особливо тяжких злочинів насильницького, корисливо-насильницького та корисливого характеру.

Підводячи підсумок проведеному дослідженню, варто зазначити, що на сьогодні не втрачають актуальності питання вдосконалення прокурорського нагляду, а в умовах трансформації українського суспільства виникають нові проблеми, які вимагають теоретичного осмислення і практичного вирішення. Необхідно зауважити, що діяльність прокурора із забезпечення прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання пропонується розглядати як самостійний міжфункціональний напрямок роботи органів прокуратури України, спрямований на реалізацію, охорону та захист визнаних Конституцією України, законами України, а також загальновизнаними нормами міжнародного права прав та законних інтересів потерпілих, додержання законів з цих питань органами, від яких залежить реалізація цих прав.

Предмет цієї діяльності розглядається як комплексний, до нього входить забезпечення додержання всіх прав засуджених та реалізація його законних інтересів: 1) самим прокурором; 2) іншими органами і особами, які беруть участь у справі і від яких це залежить. Завданням цієї діяльності є реалізація, охорона і захист прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Верховна Рада України ; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР зі змінами та доповненнями від 06.10.2013 року.
2. Кримінальний кодекс України // Верховна Рада України ; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III зі змінами та доповненнями станом на 02.02.2014 року.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Верховна Рада України ; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI зі змінами та доповненнями станом на 22.01.2014 року.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України // Верховна Рада України ; Кодекс України, Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV зі змінами та доповненнями станом на 01.01.2014 року.
5. Про прокуратуру : Закон України, Відомості Верховної Ради України від 05.11.1991 № 1789-XII зі змінами і доповненнями від 02.02.2014 року.
6. Бринцев В. Прокурорський нагляд у системі контрольної влади: Конституційні засади та проблеми здійснення в Україні / В. Бринцев // Право України. – 2013. – № 11. – С. 87–91.
7. Курило М.П. Прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.10 Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого / М.П. Курило. – Харків, 2012. – 10 с.
8. Михайленко О.Р. Критичні погляди щодо деяких положень реформування органів прокуратури України / Михайленко О.Р. // Кримінальне право України. – 2012 – № 10. – 186 с.
9. Прокурорський нагляд в Україні : підручник / За ред. проф. Е.О. Дідоренка. – Київ : Центр навчальної літератури, 2011. – 424 с.
10. Рудейчук В. Суть прокурорського нагляду / В. Рудейчук // Вісник прокуратури. – 2012. – № 4. – С. 49–52.